

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2018. – Т. 37-38. – С. 205-215

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2018. – Volume. 37-38. – pp. 205-215

УДК: 327(477:437:498):070(477.83)

© Мар'ян Житарюк¹

Україно-чехословацькі й україно-румунські стосунки в інтерпретації часопису «Діло» (Львів)

Львівський щоденник «Діло», як і загалом українська преса Галичини, Буковини, Волині й Закарпаття міжвоєнного періоду, не міг стояти осторонь численних і системних фактів українофобства й одразу реагував в доступній для нього формі – переважно дайджесту й перекладів закордонних публікацій про українців та українські етнічні землі.

Тридцять років ХХ ст. увійшли в українську історію під знаком польської «пацифікації» у Східній Галичині (були й петиції української та британської репрезентацій до Ліги Націй), штучно створеного голоду й геноциду в Радянській Україні, більшовицького терору (не тільки проти національної української інтелігенції, а також і проти українського керівництва комуністичної партії більшовиків), німецької пропаганди щодо перспектив незалежної України та інших значних явищ, які сукупно й склали основу «української проблеми». Усе це загалом відображала європейська преса (Великобританія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Бельгія, Австрія, Італія) та преса США, Канади, Японії. Водночас, з позицій адвокатування і співчуття, майже не було публікацій у пресі Чехословаччини, Польщі, Румунії (крім україномовних видань), у радянській періодиці, адже уряди цих країн були зацікавлені в подальшому ослабленні й нівелюванні українського етнічного, ментального, релігійного, історичного та інших факторів, що могли б цементувати українців національно.

Ключові слова: часопис «Діло» (Львів), міжнаціональні стосунки, Буковина, Галичина, міжвоєнний період.

Ukraine-Czechoslovakian and Ukraine-Romanian relations in the interpretation of the magazine “Dilo” (Lviv)

The Lviv daily “Dilo”, as well as the Ukrainian press in Galicia, Bukovina, Volyn and Transcarpathia in the interwar period, could not keep a way from the numerous and systematic facts of Ukrainophobia and immediately responded to the form available to it, mainly as digest and translations of foreign publications about Ukrainians and Ukrainian ethnic land.

Thirties of the Twentieth century entered the Ukrainian history under the sign of Polish “pacification” in Eastern Galicia (there were also the petitions of Ukrainian and British representations to the League of Nations), artificially created famine and genocide in Soviet Ukraine, the Bolshevik terror (not only against the national Ukrainian intellectuals, but also against the Ukrainian leadership of the Communist Party of the Bolsheviks), the German propaganda concerning the prospects of independent Ukraine and other significant phenomena, which formed together the basis of the “Ukrainian problem”. All this in general was reflected by the European press (Great Britain, Germany, France, Switzerland, Belgium, Austria, Italy) and the US press, Canada, Japan. At the same time, from the standpoint of advocacy and sympathy, there was hardly any publication in the press of Czechoslovakia, Poland, Romania (except for Ukrainian-language editions), in the Soviet periodicals, however the governments of these countries were interested in further weakening and leveling of Ukrainian ethnic, mental, religious, historical and other factors that could cement Ukrainians nationally.

Keywords: magazine “Dilo” (Lviv), interethnic relations, Bukovyna, Galychyna, interwar period.

---

¹ Доктор наук із соціальних комунікацій, професор, кафедра зарубіжної преси та інформації, Львівський національний університет імені Івана Франка, E-mail: mgzhyt@i.ua, orcid.org/0000-0002-5690-5701, <https://doi.org/10.31861/mhpi2018.37-38.198-207>.

Постановка проблеми. Міжвоєнний період у Європі загалом, на українських землях під різними протекторами зокрема, сповнений численними надіями і розчаруваннями, змовами (зокрема, між Й. Сталіним та А. Гітлером), переформатуванням політичної карти, ігноруванням, запереченням українського національного питання. У надзвичайно складних і драматичних умовах ігнорування, приниження, питання перспективи Української держави не знімалось з порядку денного в низці міжнародних комітетів з українськими послами, на шпальтах українських видань, зокрема, в часописі «Діло», який сучасні дослідники історії української журналістики схильні трактувати як історіографічне джерело.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До цієї проблематики уперше ми зверталися у своїй монографії «Четвертована, але жива. Закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни»². Побіжний аналіз ситуації зроблено також у працях журналістикознавців, зокрема Ю. Г. Шаповала³ та С. А. Костя⁴.

Хотілося б, щоб буковинські історики поглибили підняті у статті проблеми, актуалізували їх з погляду забезпечення толерантності й мультикультурності на багатостраждальній українській землі. Це можна вважати й **метою публікації**.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пресі Чехословаччини домінують виступи особистісного і, здебільша, тенденційного характеру, зокрема, про співжиття українців і чехів та словаків у складі ЧСР як спільного єдиного дому. Однак, попри чималу напруженість і делікатність у цих стосунках, президентство Томаша Масарика відіграло свою позитивну роль у формуванні сприйняття «української проблеми» на теренах Чехословацької Республіки. Виявляючи велику прихильність до культурних потреб української еміграції, він допоміг заснуванню «в роки між двома світовими війнами УВУ у Празі, Укр. Госп. Академії у Подєбрадах»⁵. Т. Масарика обирали президентом чотири рази поспіль. Будучи доктором філософії, Т. Масарик написав ряд філософських і політичних праць – «Самовбивство», «Чеське питання», «Ян Гус», «Соціальне питання», «Росія і Європа», «Світова революція», «Нова Європа», «Про так звану диктатуру пролетаріату». Саме діяльність Масарика, з яким був особисто знайомий Іван Франко, спонукала до появи у чехословацькій періодиці низки інтелектуальних концепцій і навіть дискусій з приводу історичної доцільності відновлення незалежної Української держави.

Тому перевидання українською мовою широко відомої на європейському тлі праці чеського мислителя, вченого і державного діяча Томаша Гарріга Масарика – «Всесвітня революція»⁶ не було випадковістю. Визначний український націоналог, публіцист і політичний діяч Ольгерд Іпполіт Бочковський вважав «Всесвітню революцію» однією з найзмістовніших та найджерельніших праць у мемуарній літературі про світову війну і пов'язану з нею світову еволюцію. Зважаючи на те, що Росія була спільником Антанти (з останньою Масарик «зв'язав долю чехословацької визвольної акції»⁷), президент Чехословацької республіки намагався прилюдно не критикувати політику царизму. Але це йому не перешкоджало скептично ставитися до орієнтованих на Росію концепцій, адже давно був переконаний, що війна для Росії

² Житарюк, М. (1997). *Четвертована, але жива. Закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни*. Львів, *За вільну Україну*, 128 с.

³ Шаповал, Ю. Г. (1999). *«Діло» (1880-1939 рр.): поступ української суспільної думки: монографія; НАН України, Мін-во освіти України, Науково-дослідний центр періодики [та ін.]*, Львів, 384 с.

⁴ Кость, С.А. (2006). *Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування)*, Львів, 514 с.; Кость, С.А. (2008). *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша): Навч. посібник*, Львів, 264 с.; Кость, С.А. (2008). *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація): Навч. посібн.*, Львів, 272 с.

⁵ Кубійович, Володимир, гол. ред. (1993-1995). *Енциклопедія Українознавства: Перевидання в Україні*, Львів, НТШ, с. 1483.

⁶ Масарик, Т. Г. (1930). *Всесвітня революція (Спогади й уваги 1914-1918)*, Львів, Кооперативне видавництво «Червона Калина».

⁷ Бочковський, О. І. (1930). «Всесвітня революція» Т. Г. Масарика й українська справа, *Діло*, 14 січ., с. 11-13.

закінчиться поразкою та революцією. Виходячи з тези про те, що «малі балканські народи для Австрії і особливо для Росії були засобом до мети», Масарик не вірить у визвольні змагання царської Росії щодо поневолених неросійських слов'янських народів з причин «політичного егоїзму», який розкривав суть російського зацікавлення балканськими слов'янами, викликаного політичним прямуванням до Царгороду і Дарданеллів⁸. Так звану слов'янську (а точніше – антислов'янську) політику Масарик називає сумним розділом російської історії і доказом того, що «Росія не була слов'янська, але візантійська»⁹.

З огляду на наукову невирішеність питання про те, чи українці творять окрему націю¹⁰, Т.Масарик пояснює, що «українське питання буде рівночасно розв'язане з Росією», вважаючи відокремлення від Росії передчасним передовсім тому, що підмінована і адміністративно невідготувана Україна підпаде під надмірно великий австрійський та німецький вплив¹¹. Останнього чехословацький президент боявся найбільше. Тому-то і зрозуміла теза про те, що «союзники за всяку ціну і всіма засобами мусять підтримати Росію», бо, «якщо німці опанують Схід, то тоді вони заволодіють і Заходом»¹². Масарик підтримував ідею української автономії, наголошуючи особливо на тому, що «це був первісний плян самих українців»¹³. На жаль, він не міг осягнути можливості утворення самостійної держави Україна, вважаючи, що радше сформується німецька чи австрійська провінція¹⁴.

Попри помилки і помітну недооцінку українських домагань (хоч на це і були вагомі підстави – самим українцям бракувало національної єдності, їхні провідники довгий час не могли дійти згоди, постійно дебатуючи питання про те, яка повинна бути Україна – самостійна чи у складі Російської імперії (а з часом і ССРСР)), Масарик був реальним і сумлінним політиком, який умів підходити до проблем комплексно.

Так само грамотно підходив до національних питань чеський журналіст і письменник Карел Гавлічка, який писав, що нація, котра в ім'я чи то державних, чи то інших інтересів гнобить, душить та спинає у вільному розвитку іншу націю, копає могилу сама собі й тій державі, якій ніби має служити це гноблення.

Водночас депутат чехословацького парламенту Нечас, навпаки, ідеалізував національні стосунки в Радянському Союзі, мовляв, там «змалку прищеплюють дітям національну терпимість»: раніше «у шкільних читанках діти мусіли читати про матушку-Росію, «єдину-неділиму», а тепер дитина бачить у читанці малюнок, у якому є мурина, англієць, німець і російський мужик»¹⁵. Більшовицька пропаганда (її, здається, Нечас не помітив) зробила свою справу. Особливо це помітно в описах України, які складають приблизно третину статті. Нечас не приховує свого оптимізму щодо стосунків між українцями і росіянами.

Цікаво, що цей оптимізм продиктований знову ж таки зовнішньою атрибутикою, наприклад, написами на вулицях Харкова виключно українською мовою або скаргами росіян-службовців радянських установ, яких змушують складати іспити з української мови. Вихвалює посол Нечас і «ліквідацію» неграмотності (у Харкові йому повідомили, що тільки за 1931 рік «навчилось на Україні грамоти 5 мільйонів зовсім неписьменних і 5 мільйонів малописьменних».

Усе це, на думку Нечаса, дає йому право робити висновки про «культурне, господарське піднесення українців та цілковите урівноправлення українців у власній їхній республіці», а

⁸ Масарик, Т. Г. (1930). *Всесвітня революція (Спогади й уваги 1914-1918)*, Львів, Кооперативне видавництво «Червона Калина», с. 20.

⁹ Там само, с. 150.

¹⁰ Кубійович, Володимир, гол. ред. (1993-1995). *Енциклопедія Українознавства: Перевидання в Україні*, Львів, НТШ, с. 1482.

¹¹ Масарик, Т. Г. (1930). *Всесвітня революція (Спогади й уваги 1914-1918)*, Львів, Кооперативне видавництво «Червона Калина», с. 194.

¹² Там само, с. 212.

¹³ Там само, с. 214.

¹⁴ Там само, с. 214.

¹⁵ Нечас (1932). Національне питання в Союзі Радянських соціалістичних республік, *Наша доба: Чехословацький місячник*, січень. Про те ж: К. О. (1932). Національна політика більшовиків в освітленні чеського політика. 1. Посол Нечас про національне питання в Радянському Союзі про Україну, *Діло*, 4 берез., с. 1-2.

також стверджувати, що «українці задоволені з боку національного, відносяться до росіян по-приятельськи і що столітній конфлікт між двома найбільшими слов'янськими народами переходить у гармонійне співжиття»¹⁶.

Українські інтелектуально-патріотичні сили, в т. ч. й автори «Діла», кардинально не поділяли поглядів Нечаса, протиставляючи його абсурдним тезам власні антитези. Наприклад:

«...національна справа значно ширша від фільольогії та рідної школи, бо вона торкається все ж політики і народнього господарства»; більшовики «пішли «назустріч» культурному розвитку українського населення» не добровільно, а тільки після «пролитих в часі революції для оборони свого права на рідну школу рік крові»; «політика «українізації», «татаризації» і т. ін. була не так вислідом теоретичних міркувань, як практичною потребою більшовицького режиму, щоби, з одного боку, перетягти на свій бік або щонайменше нейтралізувати «рідною мовою» інтелігенцію поневоленних народів, а з другого – вкрастися в довіря селянських мас»; «культурно-національна автономія» не може задовільнити поневолені народи СРСР, бо «самоозначення народів не може бути досягнуто без політично-господарського визволення»; «за роки колективізації вислано з України на Московщину на примусові роботи не менше як 2 мільйони українців», а «українською пшеницею Москва забезпечує не тільки міста цілого Радянського Союзу, але й у великій кількості вивозить за кордон»; на Наддніпрянщині бачимо «хоч придушений терористичною диктатурою, але живий і могутній рух спротиву чужому насильству»¹⁷. «Діло» резюмує, що, незважаючи на те, що, за переписом 1926 року, 1,5 мільйона українців змушені поневірятися в Сибірсько-Козацькому краю, 150 тисяч – на Сірому Клині, 300 тисяч – на Зеленому Клині, а ще не менше ніж 200 тисяч розсіяні «у широких просторах Сибіру та Туркестану»¹⁸, цей рух обов'язково завершиться повним усамостійненням України.

У період страшного голоду, влаштованого для ліквідації української нації, коли частина світової преси писала про нього «з погляду політичного»¹⁹, все яскравіше зазначаючи його «національно-політичний підклад»²⁰, Союз боротьби проти Третього Інтернаціоналу видав карту голодових районів. Подібну карту, з якої видно, що ці райони збігаються з етнографічною мапою України та сусідніми з нею неросійськими районами, надрукував часопис «PragskiListy»²¹.

Але навіть жертва волелюбного українського народу майже у 10 мільйонів осіб не стала тим каталізатором, що міг би серйозно схвилювати світову думку щодо української справи і не обмежуватись тільки розмовами. Усі розуміли, що «голод у Московщині був би її внутрішньою справою; голод на Україні є злочином Московщини <...> у межах чужої, поневоленої нації, який <...> мусів би довести до гострої інтервенції великих держав»²².

Ніхто не знає, які випробування готує доля для кожного з нас, для будь-якої, навіть найрадіснішої і найщасливішої, країни. Те, як обійшлися представники європейського політичного істеблїшменту з проблемами помираючої України, важко вважати цивілізованістю. Мабуть, це людські джунглі (без тропіків, боліт і диких тварин – украсивих палацах давніх міст і при дипломатичному етикеті), в яких однаково виживе найсильніший. Найслабший – загине сам або стане здобиччю інших. Але це – тільки на перший погляд і за логікою сильних, адже народи, нації, культури, зрештою, як і все живе, завдяки генетичному кодові, мають здатність відновлюватися. Цього не врахували вороги української нації, які бажали їй загибелі і які забули, що можна позбавити людину тіла, але не можна знищити її душу. Забули про це й

¹⁶ Нечас (1932). Національне питання в Союзі Радянських соціалістичних республік, *Наша доба: Чехословацький місячник*, січень. Про те ж: К. О. (1932). Національна політика більшовиків в освітленні чеського політика. 1. Посол Нечас про національне питання в Радянському Союзі про Україну, *Діло*, 4 берез., с. 1-2.

¹⁷ К. О. (1932). Національна політика більшовиків в освітленні чеського політика. 2. Замітки до думок посла Нечаса про національну політику комуністів на Україні, *Діло*, 5 берез., с.2-3.

¹⁸ Деревлянка, М. (1932). Міста в Азії з українською людністю, *Діло*, 31 трав., с. 1.

¹⁹ Данько, М. (1930). Московська політика українським коштом, *Діло*, 19 серп., с. 1.

²⁰ Там само.

²¹ Pragski Listy (1933).

²² Данько, М. (1930). Московська політика українським коштом, *Діло*, 19 серп., с. 1.

нинішні вороги-псевдобрати-московити, як і численні байдужо-ситі аморальні циніки з т. зв. цивілізованої, переважно атеїстичної, Європи.

Ні чехи, ні словаки не вважали себе сильними і не влаштовували геноциду проти українства. Але це не перешкоджало більшовицькій пропаганді знаходити прихильників і серед них. Тим паче, що в ЧСР були певні інтереси щодо українських земель.

Якщо повернутись на кільканадцять років, то неважко пригадати, як американська еміграція «угорських русинів» організувала під час війни «Американську народну раду русинів» (АНРР). Після проголошення «14 точок» американського президента Вільсона, 23 липня 1918 року АНРР ухвалила резолюцію, згідно з якою закарпатські українці мають отримати повну незалежність, а якби це не вдалося, то злучитися зі своїми братами галицькими і буковинськими. Якби ж і це не вдалося – отримати автономію. До створеної під наглядом американського федерального уряду так званої Середньоевропейської унії з центром у Філадельфії (а згодом у Вашингтоні) ввійшли представники «чехословаків, поляків, югославян, українців, греків та італійців, вірмен, альбанців, єрусалимських жидів»²³.

Згодом, після запевнень Т.Масарика в тому, що після злучення Підкарпаття з Чехословаччиною, русинам буде гарантовано найширші самостійні права, восени 1918 року АНРР запропонувала американцям-угрорусинам взяти участь у своєрідному плебісциті. За злуку з Чехословаччиною висловилося 67 відсотків опитаних, за злуку з Україною – 28 відсотків, а з Росією, Галичиною і Мадярією – менш ніж по одному відсотку.

У лютому 1919 року Жаткович (як голова) і Гардаш (як секретар) прибули від імені АНРР до Парижа, де зустрілися з доктором Бескидом, представником місцевого населення Закарпаття, головою Пряшівської руської Народної Ради. Вони зійшлися на тому, щоб називати Підкарпаття Руською Україною або Русинією.

На жаль, не все, що оптимістично починається, має добре продовження. Українці (або, як називали себе представники Закарпаття, русини) на чолі з Жатковичем, який став губернатором Підкарпатської Руси, наївно сподівалися розбудувати автономну країну перед очима ЧСР. Його суперечка з чеським урядом закінчилася втратою повноважень уже 13 квітня 1921 року²⁴.

Очевидно, тут теж криється причина специфічного і тенденційного сприйняття України з боку чехословацьких політиків.

Показовою є стаття «Україна у міжнародній політиці», написана під кутом тодішньої закордонної політики ЧСР. Попри виявлене розуміння того, що не можна нинішній день ототожнювати з завершеним процесом живих національних і суспільних течій, найбільшою хибною статтю є численні посилення «на совітські джерела, як на авторитетний доказовий матеріал»²⁵. За «Prager Presse»²⁶, симпатії до СРСР у статті свого московського кореспондента В.Алексєєва виявив часопис «Lidov Novin»²⁷, описуючи про т. зв. «великий успіх Союзів в національній проблемі», і «Narodni Listy»²⁸, оприлюднюючи уривки виступу про міжнародну ситуацію – головню, де засуджується офіційне розрізнення міністром Е. Бенешом «народу руського» і «народу українського» – у чехословацькому парламенті доктора К.Крамаржа, який кваліфікує дії міністра як дуже грубу помилку: «...то є найстрашніше, що міг зробити»²⁹. «Narodni Noviny»³⁰ налякані поширенням ідей відродження України й «українізації» словаків-греко-католиків у Східній Словаччині.

У майже однотональному багатоголоссі вирізняється тижневик «Pritomnost»³¹, який прагне критично розмірковувати над новітнім русофільством («Русофільство наших днів про наш успіх і про успіх ССРП потрібно позбавити двох хиб: снобізму і некритичности <...> наше

²³ Демидчук, Семен (1932). Справа автономії Підкарпаття (Кореспонденція з Америки), *Діло*, 5 лист., с. 1.

²⁴ Там само.

²⁵ «Україна у міжнародній політиці» (1935), *Діло*, 3 берез., с. 3-4.

²⁶ Prager Presse (1935).

²⁷ Lidov Novin (1935), 13 лист.

²⁸ Narodni Listy (1935), 10 лист.

²⁹ Там само.

³⁰ Narodni Noviny (1935), 9 лист.

³¹ Pritomnost (1935), 6 лист.

попереднє русофільство було теж некритичне: бачило зовсім іншу Росію, ніж у дійсності Росія була»³²).

Стаття «Болюча Україна» у празькому тижневику «Господарський розгляд»³³ розглядає українське питання кваліфіковано і сміливо.

По-перше, в географічному аспекті: «Українська держава, що є самостійною адміністративною складовою ССРСР, далеко не покривається з етнографічними межами України <...> її простір має лише 451800 квадратних кілометрів з 630 тисяч».

По-друге, в національно-визвольному аспекті: «...не може нас дивувати, що серед таких умовин українці тужать за національною соборністю»; «причиною цього (що Україна після світової війни не отримала самостійності, - М.Ж.) була, з одного боку, мала національна свідомість українців у колишній Росії, а з другого, – відсутність допомоги для українських визвольних змагань від союзників».

По-третє, в суспільно-політичному аспекті: «українці нинішню українську державу <...> не вважають сповненням своїх народніх цілей і тому то українське питання існує далі як пекуче питання Європи».

По-четверте, в німецько-українському аспекті.

По-п'яте, в чехословацько-українському аспекті: «Наше відношення до ССРСР є безперечно льояльне, але це не дозволяє нам замикаати очей на українське питання <...> президент Масарик у своїй «Світовій революції» каже, що українці не мусять журитися тим, чи їх хто признає, чи ні»; «коли врешті придивимось мапі держави, як собі її представляють українські ірредентисти, то дійсно собі мусимо ясно поставити питання: «Чи постання нової словянської держави, яка дійсно ставиласьби до нас зі симпатією за наше постійно льояльне відношення до українських змагань, не булоб для нас вигідніше, ніж теперішній стан, коли то Польща зовсім не веде того, що ми розуміємо, як словянську політику?»

Співжиття у Закарпатті чехів, словаків і українців не було спокійне (перші прагнули не віддати Закарпаття, останні – здобути автономію у складі ЧСР) і час від часу відзначалось певними реверансами. Так, 18-19 жовтня 1936 року у Братиславі відбулися загальні збори «Словацької Ліги», на яких ухвалено низку резолюцій, цілком протилежних до цитованих із «Господарського розгляду». Наприклад: (3) звільнити усіх урядовців, що піддержують і ведуть там руську чи українську пропаганду; 4) переслідувати тих українців (русинів), що займаються поширюванням української (руської) пропаганди у Східній Словаччині; 5) політичні партії не сміють робити ніяких уступок українцям (русинам); 6) заложити словацький греко-католицький єпископат зі словаком у проводі; 7) перевести словакізацію всіх українських (руських) шкіл, що їх признали при останнім переписі населення українським»³⁴.

Однорумцем «Словацької Ліги» виявився і офіційний чехословацький дипломат, уповноважений міністр і надзвичайний посол у Бухаресті Іван Себа. У виданій у Празі книжці «Нова Антанта і Росія у світовій політиці»³⁵ він зумів не тільки заплутати сучасне життя, а й поставити з ніг на голову українську історію. Передмову до книжки написав міністр закордонних справ ЧСР п. Крофт. Іван Себа переконаний, що більшовицькі декрети про право народів на самоозначення не стосувалися «деяких центральних провінцій Росії» (серед яких і Україна), яка, «скориставши з того непотрібного поспіху більшовиків, проголосила себе незалежною державою»³⁶. До цього доклали руку також і «німці, які давно вже бажали опанувати українську територію» і «штучно роздували український сепаратизм». Дивує, яким непереконливим прикладом автор прагнув довести «штучність українського сепаратизму». Він каже, що на виборах на установчі збори у Києві «22 тисячі голосів були за росіянами, а

³² Чеська преса й українська справа (1935), *Діло*, 20 лист., с. 8.

³³ М-н. (1935). «Коли світ переконається, що ми – є». Замітний чехословацький голос про українську справу, *Діло*, 29 лист., с. 2.

³⁴ До чого прямують словацькі шовіністи. Наступ на українське населення у Східній Словаччині (1936), *Діло*, 6 лист., с. 2.

³⁵ Seba, I. (1936). *Mala Dogoda a Rusia v svetove politice*, Praga.

³⁶ Spkt. (1936). Фантастичні інформації чеського дипломата про Україну, *Діло*, 11 лист., с. 2.

пропагатори української незалежності дістали тільки 450 голосів»³⁷. Невідомо, кому дісталися інші голоси? Львівське «Діло» тим же методом – брехні й іроній – дає відсіч горе-істориків. Воно запитує: «Що сказав би шановний автор цієї книжки, колиб так якийсь відповідальний український діяч написав і видрукував, що чехословацький сепаратизм видумала Японія, яка для тої мети получилася з Уругваєм і побила нового найбільшого ворога чехів – Францію?!»³⁸.

Ніби за правилом «краще пізно, ніж ніколи», чехословацька преса таки згадала про терор і голод у Радянській Україні, подаючи ці явища крізь призму переслідувань «чеських кольтоністів». Так, Ст. Ніколау у часописі «Narodni Politika»³⁹ (стаття «У нетрях біди») обурюється проголошенням «кулаками» і засудженням на висилку на північ або навіть на смерть досить заможної хліборобської верстви на Україні, яку склали саме чеські колоністи. Згадує і ганебне «правосуддя», в руки якого потрапило «нібито за саботажу і шпіонажу, чимало чеської інтелігенції», серед яких і університетські професори. З публікації читачі дізнаються про «нелюдські муки в льохах ГПУ», про «засдалегідь приготовані» протоколи обвинувачень, до яких «вписували тільки ім'я обвинуваченого», про долю родин в'язнів, що «в більшості вигинули з голоду в Україні» тощо. Однак Ст. Ніколау не наважується дати політичну оцінку більшовицькому теророві, спрямованому насамперед проти української нації. Більше того, автор цілком серйозно намагається виправдати антиукраїнську політику Москви: «Чистка, переведена Сталіном на Україні, усунула особи, які не мало прислужилися до знищення нашої чеської меншини у Київщині»⁴⁰. В інтерпретації видання «Narodni Politika», на Київщині переслідували виключно... чехів (читай між рядками: українці, а не їхні загарбники росіяни).

* * *

Буковина належала до держави даків, до Київської Русі, до Галицько-Волинського князівства, була й під татарами, угорцями, молдаванами, поляками, турками; з 1774 року – у складі Австрії, а через 13 літ прилучена до Галичини; лише після «весни народів» стала автономним австрійським краєм. Тоді-то й розпочалось тут українське національне відродження. У Чернівцях постають спочатку «Руська Бесіда» (1869), а роком пізніше – «Руська Рада». Буковина дала Ю. Федьковича, С. Воробкевича. На межі XIX і XX століть зароджуються перші політичні партії, представники яких (16 осіб) стають послами Чернівецького союму.

6 листопада 1918 року президентом Українського крайового комітету у Чернівцях став Омелян Попович. Здавалося, що тисячолітнє панування чужинців позаду. Однак українські надії розвіюють румунські війська, які п'ятьма днями пізніше вмаршировують у Чернівці, аби застосувати проти корінного українського населення репресії. Румунська влада скасувала не тільки всі українські школи – «від народніх шкіл до університетських кафедр включно, але й українську мову як предмет навчання»⁴¹. Не дивно, що вже невдовзі з'явилась теорія, за якою українського народу в Румунії взагалі немає. Є хіба «зрутенізовані румуни, яких тепер треба «відрутенізувати»⁴².

Отже, як про конструктивну роль Румунії у східноєвропейській політиці, так і про позитивний підхід до українства загалом – міжнародного чинника величезних потенційних можливостей і української національної меншини зокрема – у внутрішній політиці, говорити не доводилось.

Хоч румунська влада скасувала греко-католицький вікаріат у Чернівцях, хоч у парламенті з найменшої нагоди спалахували українофобські дискусії, 300 тисяч буковинських українців, що числом вдвічі перевищать бессарабських українців, все ще пам'ятали десятиліття впертої національно-політичної боротьби і великих культурних надбань.

³⁷ Spkt. (1936). Фантастичні інформації чеського дипломата про Україну, *Діло*, 11 лист., с. 2.

³⁸ Там само.

³⁹ Narodni Politika (1935, 1937).

⁴⁰ Ніколау, Ст. (1937). У нетрях біди, *Narodni Politika*, листопад. Про те ж: дк. (1937). Доля чеської меншини в УССР і цікаві висновки чеського журналіста, *Діло*, 24 лист., с. 2.

⁴¹ О-ч. (1936). Українці в Румунії і націоналістичний рух в Європі, *Діло*, 11 січ., с. 1-2.

⁴² Польсько-румунський союз та українці (1937), *Діло*, 19 берез., с. 1-2.

На ґрунті непокори одних і манії панування інших й були побудовані україно-румунські стосунки. Дух ворожнечі добре відтворений у тогочасних виданнях, на публікаціях яких зупинимось детальніше.

Як наслідок українсько-румунського суперництва – зацікавлення ним в інших країнах. Так, група англійських послів та інших осіб звернулася до Ліги Націй з петицією, в якій особливу увагу акцентовано на критичному стані українського шкільництва⁴³.

Посол румунського парламенту, українець доктор В. Залозецький, стверджував, що в Румунії вкорінюється рух націоналістичних шовіністів, які мають намір винародовити українців. Навіть по школах заборонено з'ясовувати українській дитворі рідною мовою те, чого вона не розуміє по-румунськи! Молитовники і служба Божа – теж по-румунськи!⁴⁴.

Неабияк до цього протистояння долучилися румунські партії. Якщо колишній прем'єр Манів дозволив 6 годин навчання української мови, то його наступники – ліберали – ініціювали покарання всіх учителів, які викладали українську мову, звинувачуючи їх в антидержавній діяльності⁴⁵.

Чи не найбільше до тотальної заборони всього українського в українській Буковині (як у Лівобережній Україні після Валуєвського циркуляру (1863) та Емського указу (1876)!) спричинились націоналістичні румунські угруповання, засновані для «викорінення «балканської політичної системи». Насамперед це «Ліга охорони національної та християнської» під проводом університетського професора Кузи із Яс. Друга «фашистська організація» – «Все для Батьківщини» – реорганізована «Залізна гвардія», яка вбила прем'єра Дуку, змінила тактику - замість підпілля обрала «конструктивний націоналізм». Третю партію із крайньою правою програмою – «Національний фронт» – очолює колишній прем'єр Вайда. На відміну від названих вище організацій, цей фронт ставить на перше місце не печерний антисемітизм і шовінізм, а «пропорціональне право меншостей у відношенні до їх числа»⁴⁶.

Незважаючи на різні назви і декларовані програми та засади діяльності, згадані румунські партії, які відігравали у політичному житті країни не останню роль, майже одноставно «вважають українську меншість (що в кількох повітах творить більшість населення) не автохтонами, а галицькими емігрантами!»⁴⁷.

Так, орган «Залізної гвардії» «Порунка Времі» з задоволенням друкує дописи «спеца» в українських справах, університетського професора на кафедрі англійської мови в Чернівцях, у минулому – секретаря румунського посольства в Лондоні⁴⁸, який, наче потішаючись, бруталізує і зневажає українську націю: «...на Буковині замало румунів, бо вона закрита галицькою бушнею»⁴⁹.

Однак, складається враження, малосвідомі українці на це мало зважали. Навпаки, румунські екстремісти доволі часто використовували їх у своїх інтересах. Наприклад, після звернення «Ліги охорони» до «гуцулів та бессарабців, як до братів-християн», щоби «спільними силами позбутись жидів»⁵⁰, саме українське населення вибрало до сейму кандидатів цієї румунської партії. «Діло» пояснює цей прикрий епізод і багато-багато іншого не тільки браком національної і політичної свідомості серед українців, а й не розвиненою як слід партійною організацією Української національної партії Буковини. «Там, де панує побіч алкоголю, суспільних недуг, голоду ще й стан облоги – там не можна найти відпорної національної сили»⁵¹.

І все це відбувалося на фоні т. зв. самоуправного законопроекту, що мав змінити Конституцію 1923 року, яка не гарантувала, однак декларувала українцям Буковину та Бессарабію, державну народну школу з українською викладовою мовою – «про середні школи,

⁴³ Українці в Румунії. Англійська петиція до Ліги Націй (1937), *Діло*, 24 лют., с. 1.

⁴⁴ О-ч. (1936). Українці в Румунії і націоналістичний рух в Європі, *Діло*, 11 січ., с. 1-2.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Ількович, О. (1935). Румунський фашизм та українці, *Діло*, 6 верес., с. 2-3.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ *Порунка Времі: Орган «Залізної гвардії»* (1935), Бухарест, 28 серп.

⁵⁰ Ількович, О. (1935). Румунський фашизм та українці, *Діло*, 6 верес., с. 2-3.

⁵¹ Там само.

учительські семінарії та учительські катедри в Чернівецькій університеті і мови нема!»⁵². Відтепер з цими мріями можна було розпрощатися. Екстремістські організації підтримували румунські студенти. Так, за повідомленням чернівецького часопису «Час»⁵³, 14 лютого 1932 року (не вперше і не востаннє) Союз румунських студентів скликав віче – «національний театр був битком набитий вічевиками – молодими і старими», на якому було ухвалено *чотири резолюції*, телеграмовані королеві. А саме:

- ✓ усунути з парламенту і судити за державну зраду українського посла доктора Володимира Залозецького,
- ✓ не допускати на державні посади українців,
- ✓ цілком румунізувати Буковину (через школу, церкву) і
- ✓ не допускати українських мандатів у майбутньому⁵⁴.

Підсумовуючи, повинні констатувати: ні чехословацькі, ні румунські засоби масової інформації практично не піднімали на своїх шпальтах тему української автономії і, тим паче, незалежності України. Політичні оглядачі залишались байдужими до тих політично-соціальних трансформацій, що мали місце у Великій Україні (насамперед голодомор, репресії).

Не випадає говорити і про спробу аналізу політичної ситуації на українських етнічних землях в контексті європейського розвитку. Більшість чехословацьких (за винятком «Pragski Listy»), де надруковано карту районів, охоплених голодом, та «Господарського розгляду», який намагається концептуально осмислити українську проблему на європейському тлі) і румунських часописів займають відверто антиукраїнську позицію.

У Румунії в міжвоєнний період утверджується політична доктрина фашизму, тому й не доводилося розраховувати на конструктивну роль цієї країни в контексті конструювання східноєвропейської політики загалом чи, зокрема, на позитивний підхід у трактуванні українства з позицій міжнародного фактора і, тим паче, чинника внутрішньої румунської політики.

Антиукраїнська тональність чехословацької преси – це реалізація шовіністичних настроїв їхнього політикуму, пов'язаного з територіальною приналежністю Закарпаття. Саме цим можна пояснити ігнорування позиції колишнього президента ЧСР Т. Масарика.

Для досягнення поставленої мети, і чехословацькі, і румунські часописи у 30-ті рр. ХХ ст. вдаються і до брехні (історичні питання), і до наклепів (щодо поточних подій). Сьогодні, у ХХІ ст., у часі російської інтервенції в Україну, гібридної війни Москви проти Заходу загалом, важливо зробити правильні висновки, що базувалися б на засадах консолідації та взаємоповаги у стосунках Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі та України. У жодному разі не намагатися реанімувати ворожнечу й ненависть міжвоєнного періоду, але й зуміти гідно постояти за себе!

Список джерел

1. Бочковський, О.І. (1930). «Всесвітня революція» Т.Г.Масарика й українська справа, *Діло*, 14 січ., с. 11-13.
2. Данько, М. (1930). Московська політика українським коштом, *Діло*, 19 серп., с. 1.
3. Демидчук, Семен (1932). Справа автономії Підкарпаття (Кореспонденція з Америки), *Діло*, 5 лист., с. 1.
4. Деревлянка, М. (1932). Міста в Азії з українською людністю, *Діло*, 31 трав., с. 1.
5. дк. (1937). Доля чеської меншини в УССР і цікаві висновки чеського журналіста, *Діло*, 24 лист., с. 2.
6. До чого прямують словацькі шовіністи. Наступ на українське населення у Східній Словаччині (1936), *Діло*, 6 лист., с. 2.
7. Кубійович, Володимир, гол. ред. (1993-1995). *Енциклопедія Українознавства: Перевидання в Україні*, Львів, НТШ, с. 1483.

⁵² О-ко (1935). Зміна конституції в Румунії й українці, *Діло*, 29 серп., с. 2.

⁵³ Румунська чорна сотня. Черновецькі румунські студенти та знищення українців (1932), *Діло*, 20 лют., с. 3.

⁵⁴ Там само.

8. Житарюк, М. (1997). *Четвертована, але жива. Закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни*. Львів, *За вільну Україну*, 128 с.
9. Ількович, О. (1935). Румунський фашизм та українці, *Діло*, 6 верес., с. 2-3.
10. К.О. (1932). Національна політика більшовиків в освітленні чеського політика. 1. Посол Нечас про національне питання в Радянському Союзі про Україну, *Діло*, 4 берез., с. 1-2.
11. К.О. (1932). Національна політика більшовиків в освітленні чеського політика. 2. Замітки до думок посла Нечаса про національну політику комуністів на Україні, *Діло*, 5 берез., с. 2-3.
12. Кость, С. А. (2006). *Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування)*, Львів, 514 с.
13. Кость, С. А. (2008). *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша): Навч. посібник*, Львів, 264 с.
14. Кость, С. А. (2008). *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація): Навч. посібн.*, Львів, 272 с.
15. Масарик, Т.Г. (1930). *Всесвітня революція (Спогади й уваги 1914-1918)*, Львів, Кооперативне видавництво «Червона Калина».
16. М-н. (1935). «Коли світ переконається, що ми – є». Замітний чехословацький голос про українську справу, *Діло*, 29 лист., с. 2.
17. Ніколау, Ст. (1937). Унетряхбиди, *Narodni Politika*, листопад.
18. Нечас (1932). Національне питання в Союзі Радянських соціалістичних республік, *Наша доба: Чехословацький місячник*, січень.
19. О-ко (1935). Зміна конституції в Румунії й українці, *Діло*, 29 серп., с. 2.
20. О-ч. (1936). Українці в Румунії і націоналістичний рух в Європі, *Діло*, 11 січ., с. 1-2.
21. Польсько-румунський союз та українці (1937), *Діло*, 19 берез., с. 1-2.
22. *Порунка Времії: Орган «Залізної гвардії»* (1935), Бухарест, 28 серп.
23. Румунська чорна сотня. Черновецькі румунські студенти та знищення українців (1932), *Діло*, 20 лют., с. 3.
24. «Україна у міжнародній політиці» (1935), *Діло*, 3 берез., с. 3-4.
25. Українці в Румунії. Англійська петиція до Ліги Націй (1937), *Діло*, 24 лют., с. 1.
26. Чеська преса й українська справа (1935), *Діло*, 20 лист., с. 8.
27. Шаповал, Ю. Г. (1999). «Діло» (1880-1939 рр.): *поступ української суспільної думки: монографія; НАН України, Мін-во освіти України, Науково-дослідний центр періодики [та ін.]*, Львів, 384 с.
28. *Lidov Novin* (1935), 13 лист.
29. *Narodni Listy* (1935), 10 лист.
30. *Narodni Noviny* (1935), 9 лист.
31. *Narodni Politika* (1935, 1937).
32. *Prager Presse* (1935).
33. *Pragski Listy* (1933).
34. *Pritomnost* (1935), 6 лист.
35. Seba, I. (1936). *Mala Dogoda a Rusia v svetove politice*, Praga.
36. Spkt. (1936). Фантастичні інформації чеського дипломата про Україну, *Діло*, 11 лист., с. 2.

References

1. Bochkovskiy, O.I. (1930). 'Vsesvitnia revoliutsiia' T.H. Masaryka u ukrainska sprava'. *Dilo [Dilo]*, January 14, pp. 11-13.
2. Danko, M. (1930). 'Moskovska polityka ukrainskym koshtom'. *Dilo [Dilo]*, August 19, p. 1.
3. Demydchuk, Semen (1932). 'Sprava avtonomii Pidkarpattia (Korespondentsiia z Ameryky)'. *Dilo [Dilo]*, November 5, p. 1.
4. Derevlianka, M. (1932). 'Mista v Azii z ukrainskoiu liudnistiu'. *Dilo [Dilo]*, May 31, p. 1.
5. Dk (1937). 'Dolia cheskoj menshyny v USSR i tsikavi vysnovky cheskoj zhurnalista'. *Dilo [Dilo]*, November 24, p. 2.

6. (1936). 'Do choho priamuiut slovatski shovinisty. Nastup na ukrainske naselennia u Skhidnii Slovachynii'. *Dilo [Dilo]*, November 6, p. 2.
7. Kubiiovych, Volodymyred. (1993-1995). *Entsyklopediia Ukrainoznavstva. Perevydanniav Ukraini*. Lviv: NTS, p. 1483.
8. Zhytariuk, M. (1997). *Chetvertovana, ale zhyva. Zakordonna presa pro politychni protsesy v Ukraini naperedodni Druhoi svitovoi viiny*. Lviv: Za vilnu Ukrainu.
9. Ilkovych, O. (1935). 'Rumunskiy fashyzm ta ukraintsi'. *Dilo [Dilo]*, September 6, pp. 2-3.
10. K.O. (1932). 'Natsionalna polityka bilshovykiv v osvittleni cheskooho polityka. 1. Posol Nechas pro natsionalne pytannia v Radianskomu Soiuzi i pro Ukrainu'. *Dilo [Dilo]*, March 4, pp. 1-2.
11. K.O. (1932). 'Natsionalna polityka bilshovykiv v osvittleni cheskooho polityka. 2. Zamitky do dumok posla Nechasa pro natsionalnu polityku komunistiv na Ukraini'. *Dilo [Dilo]*, March 4, pp. 2-3.
12. Kost, S. A. (2006). *Zakhidnoukrainska presa pershoi polovyny XXst. U vseukrainskomu konteksti (zasady diialnosti, periodyzatsiia, struktura, osoblyvosti funktsionuvannia)*. Lviv. 514 p.
13. Kost, S. A. (2008). *Istoriia ukrainskoi zhurnalistyky (zakhidnoukrainska presa pershoi polovyny XX st.: struktura, problematyka. Knyha persha): Navch.posibnyk*. Lviv. 264 p.
14. Kost, S. A. (2008). *Istoriia ukrainskoi zhurnalistyky (zakhidnoukrainska presa pershoi polovyny XX st.: ideino-kontseptualni zasady, periodyzatsiia): Navch. posibn*. Lviv. 272 p.
15. Masaryk, T. H. (1930). *Vsesvitnia revoliutsiia (Spohady y uvahy 1914-1918)*. Lviv: Chervona Kalyna.
16. M-n (1935). '«Koly svit perekonaietsia, shcho my – ye». Zamitnyi chekhoslovatskyi holos pro ukrainsku spravu'. *Dilo [Dilo]*, November 29, p. 2.
17. Nikolau, St. (1937). 'U netriakh bidy'. *Narodni Politika*, November.
18. Nechas (1932). 'Natsionalne pytannia v Soiuzi Radianskykh sotsialistychnykh respublik'. *Nasha doba [Nash den]*, January.
19. O-ko (1935). 'Zmina konstytutsii v Rumunii y ukraintsi'. *Dilo [Dilo]*, August 29, p. 2.
20. O-ch (1936). 'Ukraiintsi v Rumunii i natsionalistychnyi rukh v Evropi'. *Dilo [Dilo]*, January 11, pp. 1-2.
21. 'Polsko-rumunskiy soiuz ta ukraintsi' (1937). *Dilo [Dilo]*, March 19, pp. 1-2.
22. *Porunka Vremii [Nakaz chasu]: Orhan «Zaliznoi hvardii»* (1935). Bukharest, August 28.
23. 'Rumunska chorna sotnia. Chernovetski rumunski studenty ta znyshchennia ukraintsiiv' (1932). *Dilo [Dilo]*, Februarie 20, p. 3.
24. 'Ukraina u mizhnarodnii politytsii' (1935). *Dilo [Dilo]*, March 3, pp. 3-4.
25. 'Ukraiintsi v Rumunii. Anhliiska petytsiia do Ligy Natsii' (1935). *Dilo [Dilo]*, Februarie 24, p. 1.
26. 'Cheska presa y ukrainska sprava' (1935). *Dilo [Dilo]*, November 20, p. 8.
27. *Shapoval, Yu. H. (1999). "Dilo" (1880-1939 rr.): postup ukrainskoi suspilnoi dumky : monohrafiia / Yu. H. Shapoval ; NAN Ukrainy, Min-vo osvity Ukrainy, Naukovo doslidnyi tsestr periodyky [ta in.]*. Lviv. – 384 p.
28. *Lidov Novin* (1935), November 13.
29. *Narodni Listy* (1935), November 10.
30. *Narodni Noviny* (1935), November 9.
31. *Narodni Politika* (1937), November.
32. *Prager Presse* (1935).
33. *Pragski Listy* (1933).
34. *Pritomnost* (1935), November 6.
35. *Seba, I. (1936). Mala Dogoda a Rusia v svetove politice*. Praga.
36. Spkt (1936). Fantastychni informatsii cheskooho dyplomata pro Ukrainu. *Dilo [Dilo]*, November 11, p. 2.